

Regionális különbségek alakulása különböző területi szinteken értelmezve Magyarországon

Dobó Róbert¹, Dr. Pintér Tibor²

DOI: [10.29180/978-615-6342-49-2_6](https://doi.org/10.29180/978-615-6342-49-2_6)

Absztrakt

Magyarország területi különbségeinek vizsgálata a tudományos elemzések középpontjában szerepel évtizedek óta. Hazánk csatlakozása az Európai Unióhoz természetesen csak még inkább megnövelte ezt az érdeklődést a kohéziós források megjelenésének köszönhetően, hiszen akkoriban kifejezetten a kevésbé fejlett régiók felzárkóztatása volt a közösségi célkitűzés e pénzügyi eszközöket tekintve. A regionális gazdaságtan és a regionális tudomány diszciplínája egyre kiforrottabb módszertani megközelítéseket kínál a regionális, területi különbségek mérésére. Jelen tanulmányban egyszerűen számolható mutatókkal dolgoztunk, mint amilyen a terjedelem, a relatív terjedelem, valamint a Hoover-index. A tudományos körökben gyakran használt NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques, azaz statisztikai célú területi egységek nomenklatúrája)-2-es szint mellett pedig a NUTS-3-as, vagyis a megyei (2023-tól vármegyei) szintet is fontosnak tartottuk bevonni a vizsgálódásainkba. Számításaink eredményei arra engednek következtetni, hogy a különbségek mértéke visszatért a két évtizeddel ezelőtti szintre, ezzel megtört az európai uniós csatlakozás után jelentkező széttartási tendencia.

Kulcsszavak: regionális különbségek, életszínvonal, regionális fejlődés, statisztikai elemzés

A regionális különbségek szakirodalmi tárgyalása

A regionális különbségek szakirodalmi elemzését azzal a céllal végeztük el, hogy rámutassunk arra, hogy kiemelt kérdésként merült fel már korábban is a területi entitások közötti különbségek vizsgálata, amely alapján a térbeli egyenlőtlenségek bizonyos fokú mélyebb megvilágítására nyílik lehetőség. A szakirodalmi kutatás során a Google Scholar, az MTMT (magyar tudományos művek tára) és a BGE KVIK (Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar) könyvtárának nemzetközi adatbázis állománya is rendelkezésünkre állt.

A területi egyenlőtlenségek vizsgálata több szinten is elképzelhető. Ebben a tanulmányban a NUTS-2-es és NUTS 3-as szintet tartottuk fontosnak, mert ezek a szintek már nemzetállami szint alatti területi egységek egymáshoz való viszonyát képesek jellemezni. A vizsgálatok elvégzéséhez a tanulmányban a regionális egy főre eső GDP (Gross Domestic Product – bruttó hazai termék)-t használtuk a jóléti színvonal kifejezésére. Mindezt annak a tudatában tettük, hogy természetesen a gazdasági és társadalmi fejlettség és teljesítmény mérése esetében a GDP elsődlegessége erőteljesen vitatott (Csath 2014).

Tanulmányunkban csak Magyarország belső regionális egyenlőtlenségeit vizsgáltuk meg. Ez azt jelenti, hogy az

adott ország régiói közötti eltérések az irányadóak és nem az, hogy például az EU (Európai Unió)-s átlaghoz képest milyen felzárkózást mutattak az egyes régiók a vizsgált országokban.

¹ Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági és Üzleti Tudományok Tanszék, Pécsi Tudományegyetem KTK Gazdálkodástani Doktori Iskola, e-mail: dobo.robort@uni-bge.hu

² Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági és Üzleti Tudományok Tanszék, e-mail: pinter.tibor@uni-bge.hu

Ezt a második kérdést is számos kutatás próbálja megválaszolni. Legelterjedtebb módja e kérdés megválaszolásának a nemzetgazdasági és regionális konvergencia folyamatainak összevetése (Kertész 2014).

Bármely megközelítést is vegyük alapul, a közösségi szintű területpolitikai célkitűzések figyelembevétele, azoknak a regionális fejlődésre és egyenlőtlenségekre gyakorolt hatásának vizsgálata elsőrendű kérdés (Vedrine – Le Gallo 2021). A régiók sajátosságait középpontba helyező, endogénnek tekinthető regionalizált növekedési modellek már a társadalmi-gazdasági adottságoknak a növekedési kilátásokra gyakorolt hatásait is igyekeznek számszerűsíteni (Zsibók 2019).

A területi egyenlőtlenségek mutatói eltérő értékeket vesznek fel, amikor különböző közigazgatási szinteken vizsgálódunk. Jellemzően, minél kisebbek az egységek, annál nagyobbak mutatkoznak a különbségek közöttük (Molnár 2015). Amennyiben kutatási eredményeinket összevetjük Tánczos 2007-es munkájával, akkor mindez egyértelművé válhat, hiszen ez utóbbi tanulmány már megyei, azaz NUTS-3-as szinten prezentálta a kutatási megállapításokat. Mindemellett azt is fontos megjegyezni, hogy a tanulmányunkban látható időbeli tendencia a NUTS-3-as szinten is megmutatkozik. Egy ország, területi entitás komplex térbeli elemzésének számtalan további módja ismert természetesen (Khan – Siddique 2021).

Az adatok forrása és feldolgozása

A területi entitások közötti életszínvonalbeli különbségek mérésével, ilyen adatok képzésével és gyűjtésével természetesen több intézmény is foglalkozik. A magyar régiókra és vármegyékre (természetesen akár ennél kisebb, ettől eltérő entitásokra is képeznek adatokat, például nagyrégiókra, országgyűlési egyéni választókerületekre, járásokra...) a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) online, területi statisztikai adatbázisát használtuk. A tanulmányban felváltva jelentkezik a megye és vármegye kifejezés, ugyanis 2023-tól ismét vármegye a hivatalos megnevezés, a tanulmány írásakor és az adatok gyűjtésekor azonban még megye volt a hivatalos név. A KSH területi statisztikai adatbázisából származnak a magyar régiók és megyék Hoover-index képzéséhez használt alapadatok is.

A regionális egyenlőtlenségek jellemzésére nagy mennyiségű statisztikai mutató áll rendelkezésünkre. Szerzőpárosunk a következőket használta a mostani tanulmányban. A terjedelemarány a legegyszerűbb alkalmazott mutató. Itt az adott ország legmagasabb és legalacsonyabb jövedelmű régiójának adatát viszonyítjuk egymáshoz, a mutató legkisebb értéke 1, legmagasabb értéke végtelen, s minél nagyobb az értéke, annál erőteljesebb az egyenlőtlenség (Dusek-Kotosz 2016).

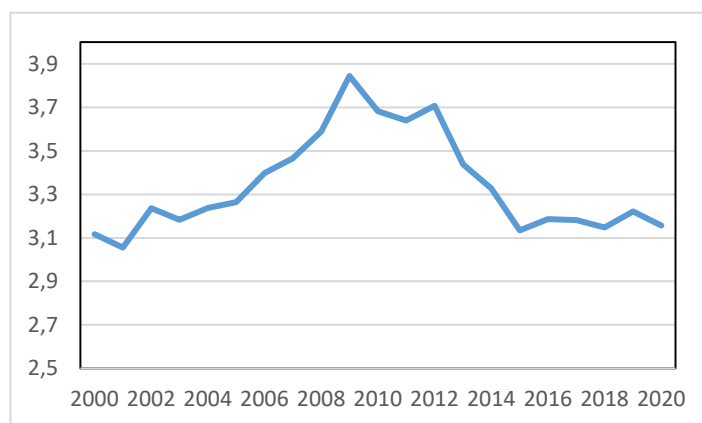
A relatív terjedelem már a legmagasabb és legalacsonyabb jövedelmű régió közötti különbséget viszonyítja az régiók átlagához mérve, nemnegatív, felső határa ennek sincs.

A Hoover-index célja, hogy kifejezze, hogy az egyik vizsgálatba bevont társadalmi-gazdasági mutató hány százalékát kellene átcsoportosítani ahhoz, hogy ennek területi megoszlása a másik mutató területi eloszlásával megegyező értéket vegyen fel. Ha a mutató értéke 0, akkor teljesen egyformán oszlik el a két ismerv a területi entitások között, ha pedig értéke 100, akkor teljesen elkülönül egymástól a két indikátor. A mutatót az egyesült államokbeli agrárközgazdászról, Edgar Malone Hooverról nevezték el (Molnár 2015). Tanulmányunkhoz nagyon hasonló célkitűzéssel használta 2017-es tanulmányában Szendi Dóra az indexet az észak-magyarországi régió vizsgálatára.

Az adatok értékelése

Ebben a fejezetben a módszertani részben ismertetett mutatók konkrét értékeit mutatjuk be Magyarországra vonatkozóan.

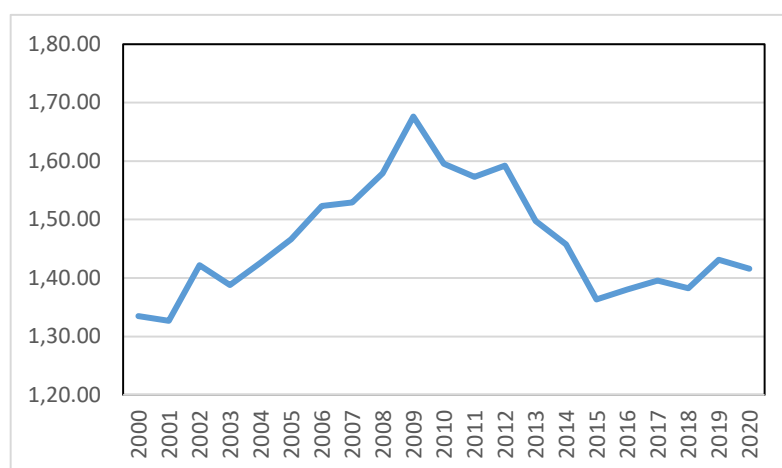
1. ábra: A terjedelem mutató értéke 8 NUTS-2-es régió figyelembevételével 2000-2020

Forrás: saját szerkesztés KSH adatai alapján

Az első ábra 8 magyar NUTS-2-es régió esetében mutatja meg a terjedelmi mutató értékét 2000 és 2020 között. Ez azt jelenti, hogy visszamenőlegesen is külön régióként szerepel az adatsorban Pest megye és Budapest, nemcsak a hivatalos szétválasztás után. Az EU-s és magyar regionális politikai célkitűzések szempontjából rendkívül kedvezőtlen kép tárul elénk, ugyanis pontosan 2004 után, vagyis az EU-hoz való csatlakozást követően kezdett el növekedni a mutató értéke, vagyis a régiók közötti különbségek annak ellenére fokozódtak az egy főre eső GDP-t tekintve, hogy pontosan ennek kiegyensúlyozására elkezdtek érkezni közösségi támogatások is az országba. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezeknek GDP-hez viszonyított aránya az adott időszakban a későbbiekhez képest alacsonyabb volt még ekkor. Kedvező azonban, hogy a 2009-es csúcsához képest, amikor a legnagyobbak voltak a regionális GDP különbségei itthon, egy kiegyenlítődesi folyamat zajlott le, 2015-re elértük azt szintet, mint az időszak elején. Ezt követően érdemi csökkenés nem nyilvánult már meg.

2. ábra: A relatív terjedelem mutató értéke 8 NUTS-2-es régió figyelembevételével 2000-2020

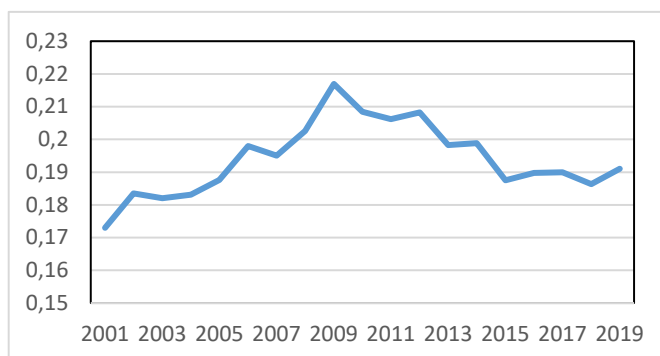

Forrás: saját szerkesztés KSH adatai alapján

A relatív terjedelmi mutató hasonló képet tár elénk. Értéke természetesen különbözik a korábbi mutatótól, hiszen itt a legmagasabb és legalacsonyabb jövedelmű régió közötti különbséget az országos átlaghoz viszonyítjuk, innen ered a relatív megnevezés. Itt is jól látható, hogy 2004-től 2009-ig tartott az erőteljes polarizáció időszaka. Ugyanez az időszak a leginkább

kudarccokkal teli periódus volt a gazdaságpolitikai kiszámíthatóság és az általános jövedelmi felzárkózás tekintetében is.

3. ábra: A Hoover-index értéke 8 NUTS-2-es régió figyelembevételével 2001-2019

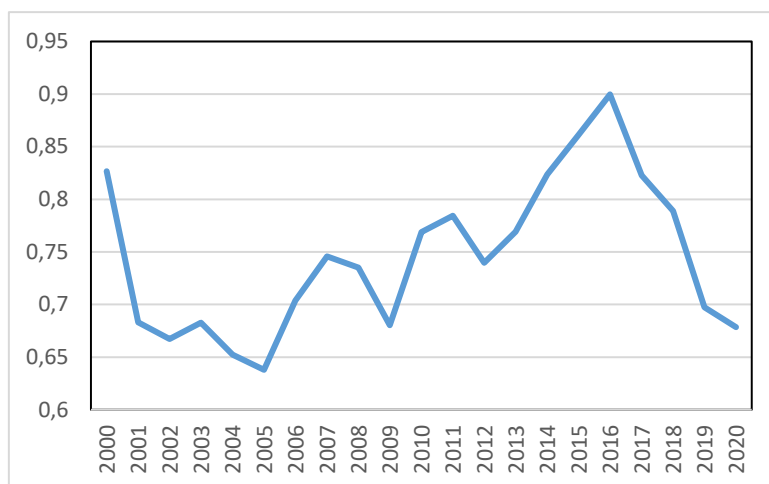

Forrás: saját szerkesztés KSH adatai alapján

A Hoover-index célja, hogy kifejezze, hogy az egyik vizsgálatba bevont társadalmi-gazdasági mutató hány százalékát kellene átcsoportosítani ahhoz, hogy ennek területi megoszlása a másik mutató területi eloszlásával megegyező értéket vegyen fel. Jelen mutató, amelynek értékeit leolvashatjuk a 3. ábrán, 2001 és 2019 közötti időszakra vonatkozóan, azt veszi figyelembe, hogy milyen népességarányt képvisel az adott régió az ország népességéből, illetve, hogy milyen arányt képvisel a GDP tekintetében. Ilyen módon azt jelentik az értékek az adott évre számolva, hogy a GDP hány százalékát kellene átcsoportosítani alacsonyabb jövedelmű régiókba, hogy végbe menjen a jövedelmi kiegyenlítődés. Itt is jól látszik, hogy 2009-ig mintegy 5 százalékpontnyi növekedés mutatkozott az átcsoportosítandó GDP értékében, 2015-re itt is bekövetkezett egy moderált csökkenés, de az időszak elejéhez képest nem sikerült az érdemi polarizáció-csökkenés.

A megyei szintű elemzésnél fontos kiemelni, hogy a 19 magyar vármegye adatait vettük csak figyelembe, Budapest pedig nem került be a vizsgálatba. Ez a tény azt jelenti, hogy nem nagyobbak, hanem kisebbek lettek a konkrét értékek a különböző mutatók tekintetében. Budapest bevonásával természetesen már éppenséggel magasabb egyenlőtlenségi mutatókat kaptunk volna, hiszen Budapest adatai kerültek volna szembe a legalacsonyabb életszínvonalú Nógrád megyéével.

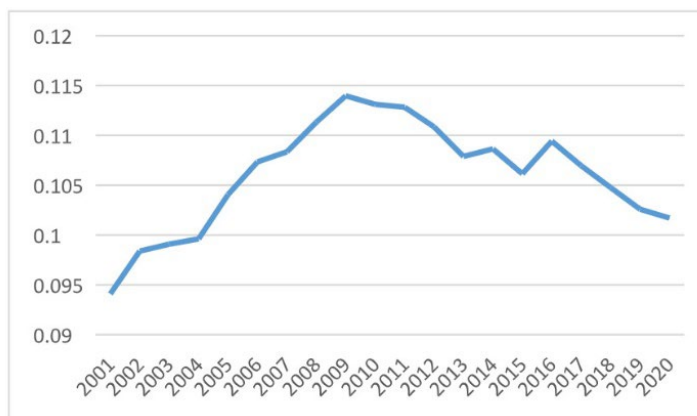
4. ábra: A relatív terjedelem értéke a 19 magyar megye esetében 200-2020

Forrás: saját szerkesztés KSH adatai alapján

A megyei relatív terjedelmi mutató – a terjedelmet nem emeltük be az elemzésbe itt már – kissé más képet tár elénk. 2005-ig itt folyamatos javulás tapasztalható, majd egészen 2016-ig hullámzó mozgást leírva növekedtek a jövedelmi különbségek megyei szinten. Ezt követően azonban erőteljes csökkenés indult meg, 2020-ban már kifejezetten alacsony értéket vett fel a relatív terjedelmi mutató.

5. ábra: A megyei Hoover-index értékének alakulása 2001-2020

Forrás: saját szerkesztés KSH adatai alapján

Az 5. ábra már a megyei adatokkal mutatja meg a Hoover-index értékét. Ez igen hasonló képet mutat a regionális Hoover-indexszel összehasonlítva. A konkrét értékek természetesen itt is alacsonyabbak az adatok köre miatt. Azt ebben a tekintetben is ki lehet jelenteni, hogy az EU-hoz való csatlakozásunk jelentős szétartási kockázatokat erősített meg a magyar területi szerkezetben, ezt csak jóval későbbi években tudta a területi politika kedvező irányba fordítani.

Összefoglalás

Jelen tanulmányban a regionális különbségek kérdésével foglalkoztunk. A 2000 utáni időszakban ennek fokozott jelentősége volt, mivel hazánk több térségbeli országgal együtt ekkor csatlakozott az Európai Unióhoz.

A regionális vagy kohéziós politika célja a területi különbségek csökkentése. Ennek a célnak az eléréséhez az adott országok közösségi támogatásban részesültek és részesülnek napjainkban is. Elvi szinten folyamatos jövedelmi kiegyenlítődésnek kellett volna mutatkoznia a vizsgált időszakban itthon és a térség országaiban is – valójában persze tudjuk, hogy az EU-n belüli területi különbségek is folyamatosan fokozódtak annak fennállása során. Külön kérdés, hogy a kohéziós politika jövőbeni fejlődése milyen hatásokat fog generálni, ugyanis a kiegyenlítődés közvetlen prioritizálása háttérbe kerülni látszik.

A tanulmány azzal a következtetéssel zárul, hogy bár a területi különbségek Magyarországon az elmúlt húsz év során jórészt nőttek, az utóbbi 5-10 évben inkább a kiegyenlítődés irányába haladt az ország. Az EU-csatlakozást követően a térbeli szétartás érvényesült, de később javuló tendencia nyilvánult meg. Az eredmények mögötti valós okok feltárása további kutatásokat igényel.

Irodalomjegyzék

1. Csath M: A gazdasági és társadalmi teljesítmény mérése. Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás, 2, 2014, pp. 134–142.
2. Dusek T, Kotosz B: Területi statisztika. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.
3. Kertész K: A nemzetgazdasági és a regionális konvergencia mérése az EU-ban. Közgazdasági Szemle, 61, 2014, pp. 1447-1462.
4. Khan, M. S, Siddique, A. B: Spatial Analysis of Regional and Income Inequality in the United States, Economies, 9, 2021, pp. 159.
5. Molnár T: Empirikus területi kutatások. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.
6. Szendi D: The connection of EU supports and the taxable income per capita in the Northern Hungarian region, for the 2007-2013 period. Deturope, 9, 3, 2017, pp. 42-60.
7. Tánczos T: Magyarországi megyék társadalmi és gazdasági fejlettségének vizsgálata. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis Nova Series: Acta Oeconomica, 8, 2007, pp. 8-16.
8. Vedrine, L, Le Gallo, J: Does EU Cohesion Policy affect territorial inequalities and regional development? EU Cohesion Policy and Spatial Governance: Territorial Social and Economic Challenges, Edward Elgar Publishing, London, 2021.
9. Zsibók Zs: Minden marad a régiiben? Regionalizált növekedési pályák Magyarországon. Területi Statisztika, 58, 2019, pp. 247-272.

Internetes hivatkozások

1. KSH területi adatai: <https://www.ksh.hu/teruleti-adatok> (letöltés dátuma: 2022.10.28.)